

Náboženský fundamentalismus a měnící se tváře nacionalismu

MESFIN GEDLU*

Abstract: The EU Regional Policy – Decentralization from above

This article seeks to examine the links between the rise of religious fundamentalism covering radical Christian, Islamic, Jewish, Sikh and Buddhist resistance movements and a spreading wave of nationalism. Despite their diverse origins these movements share in common a stiff opposition to secular ideas and institutions that have been the basis of Western modernization projects for the last two centuries. The main focus is to show how religion, with its specific qualities to supply cosmologies, moral frameworks, stable institutions and traditions has come to be a defining character of group identity in more comprehensive and potent ways in the last three decades. A crucial theme of the paper is nationalism, which serves as an ideological cement helping to bind people together and links them to the broader purposes of the state. As nationalism is ideologically constructed through the interplay of common (or differing) identities most religious movements construct and define their political demands directed internally or viewed as means to challenge and stop what they see as corrupting external threats, through religion.

Keywords: religion, nationalism, identity, terrorism

Na rozdíl od politiky představuje náboženství mnohem starší a subtilnější vztahy mezi lidmi a jejich komunitami. Předpokládá loajalitu, kterou není možno dedukovat tak jako při výkladu politických ideologií. Z hlediska věřících není existence „Boha“ předmětem dokazování. Na druhé straně ovšem víra stejně jako dějiny či politické ideologie může zásadním způsobem ovlivnit společenské dění. Pokud jsou cílem mezinárodní politiky stabilní vztahy ve společnostech a mezi nimi, je třeba, aby zkoumala všechny tyto faktory, jednotlivě nebo kumulativně, a jejich vlivy. Jinak bude mít k dispozici pouze omezený nebo neúplný pohled na svět.

Tento článek se zabývá stále rostoucí úlohou náboženství v mezinárodní politice prostřednictvím formování identity některých částí společností inklinujících k propagaci tzv. „kultury násilí“ (M. Juergensmeyer: 2000, 10–15), a tudíž i vymezení svých politických požadavků v podobě náboženského nacionalismu.

1. Náboženství a západní demokratické tradice: krátká exkurze do minulosti

Náboženství je starým a vyzkoušeným nástrojem pro založení různých společenství lidí. O tom svědčí dějinný vývoj, ale i dnešní základní charakteristiky moderní západní společnosti. Kon-

* Ústav mezinárodních vztahů, Praha. gedlu@iir.cz

cem XVII. století nově vznikající buržoazie křesťanských národů Evropy hbitě koriguje do té doby uctívané náboženské zákazy proti lichvě tím, že institucionalizuje vlastní finanční moc a svobodu založením oficiálních bankovních domů (C. J. Robinson: 200, 114). Tato skutečnost spolu s transatlantským obchodem s „černým zlatem“ zahájila transformaci feudální západní Evropy v buržoazní demokracii s kapitalistickou ekonomikou.

Trvalý vliv náboženství na Západě je přítomen v působení demokracie, jejíž hlavní krédo můžeme vnímat jako sekularizovanou verzi základních principů křesťanské víry (J. A. Schumpeter: 1994, 264–268). Někteří autoři vidí stejný cíl náboženství, tj. uskutečňovat plnost lidského života jeho spojováním s božským řádem, v poselství politiky v její nejnáročnější podobě, tj. v usilování o to, aby se člověk stal stvořitelem vlastního osudu na Zemi (C. Offe & U.K. Preuss: 1991, 146–148). Dokonce i Karel Marx, který striktně hledal ekonomické spíše než náboženské interpretace dějin, charakterizoval buržoazní demokracii jako systém založený na principu suverénní hodnoty jednotlivce, což podle jeho slov zase představuje sny křesťanství o nesmrtelné duši člověka (A. Brecht: 1959, 456).

2. Náboženství jako nový a vlivný faktor v mezinárodní politice

Ve skutečnosti na tom není nic nového, že konfliktní strany vymezují svá stanoviska svou náboženskou identitou. Na druhé straně je ovšem nutno podtrhnout, že v průběhu boje se tato identita může upevňovat natolik, že se stane téměř nemožným určovat hranice mezi politickými a náboženskými aspekty původního konfliktu.

Současná úloha náboženství jako vlivného nástroje politického aktivismu, jehož hlavním rysem je odpor proti strukturám moderních společností, je důsledkem spojení ortodoxní formy náboženského učení a specifické formy společenské angažovanosti. Náboženství je zde prezentováno jako záchrana společnosti před nestálým sociálním prostředím, pro něž jsou typické pokleslá morálka a excesy upřednostňující osobní materiální satisfakci před vírou a tradičními hodnotami.

Fundamentalismus a obroda náboženské ortodoxie jsou spojovány s některými proudy evangelického hnutí v USA. Používání označení fundamentalismus pro další ortodoxní náboženská hnutí se datuje k r. 1978/79 a k zahájení Íránské islámské revoluce (W. O. Beeman: 2001). Přesto, že každé z těchto hnutí je formulováno sobě vlastním historickým vývojem a sociálními poměry, v nichž vyrůstá a působí, zčásti i pod vlivem zásadních změn v mezinárodní politice, k nimž dochází v uplynulých letech, ukazují některé společné rysy: obrozenectví, náboženskou ortodoxii, evangelium, a sociální angažovanost.

Rozsah a dopad nábožensky motivovaného nacionalismu je široký: stojí v pozadí krvavých útoků na vojenskou základnu USA v Saúdské Arábii v r. 1998, stejně jako na Světové obchodní centrum a budovy Pentagonu v r. 2001; zahrnuje motivy chladnokrevného zavraždění tří desítek modlících se Arabů v mešitě poblíž Hebronu a izraelského premiéra Jitzhaka Rabbina v r. 1995, stejně jako židovských svatebčanů v Tel-Avivu nebo kongregace protestantského kostela v Islamabadu letos. Syntéza náboženství a nacionalistické horlivosti dává pod společným označením jinak odlišné hnutí a organizace jako *Hamas*, *Kach*, *Khálístánská osvobozenecská síla (KLF)*, *Írská republikánská armáda (IRA)*, *Ulsterská dobrovolnická síla (UVF)*, nebo *Tygrí za osvobození tamiského Ílamu (LTTE)* (P. Tůma & Zd. Hurník: 2000). Pro tato

hnutí je politizované náboženství (*politicized religion*) významným nástrojem odporu proti tomu, co považují za bezpráví, které nemohou odstranit v kontextu soudobého mezinárodního geopolitického uspořádání (M. Ranstrop: 1996, 41). Pro ně je náboženství základní součástí strategie jejich politických bojů, jež, v širším slova smyslu, charakterizují tři základní faktory (M. Juergensmeyer: 1996, 372–376):

- Odmítají kompromis s liberálními hodnotami a sekulárními institucemi, s nimiž je oficiální náboženství ochotno spolupracovat i je podpořit;
- Odmítají dodržovat hranice, které sekulárním společností vnucuje náboženství, tím, že je obdaří osobní záležitostí nemající co do činění ve veřejné sféře;
- Chtějí vyměnit a nahradit vše, co považují za slabé a moderní více angažovanými a náročnějšími formami náboženství a náboženské praxe, které považují za jediné pravdivé.

Důležité je odlišit tyto organizace od jiných, spíše okrajově působících, avšak velmi nebezpečných sekt, jako jsou *Aum Shinrikyo* nebo *Christian Identity*, které vystupují jako samozvaní „zvěstovatelé konce světa“, „strážci bílé rasové čistoty“ apod. Na rozdíl od této skupiny jsou zpravidla výhonky mnohem hlouběji zakořeněného společenského hněvu, v němž se obrana víry protíná s politickým, především nacionalisticky zaměřeným odporem proti konkrétně identifikovatelnému politickému odpůrci. Jejich požadavky mají konkrétní i historický obsah, proto je nelze jen tak zdiskreditovat či umlčet. Není výjimkou, že vnímají odpůrné režimy ve svých zemích jako součást globální konspirace, kterou kontrolují politické a ekonomické sítě podporované západními státy, z nichž vzhledem ke své obrovské moci a vlivu stojí v popředí především USA. Proto také zaměřují svůj hněv nejen proti vnitřním nepřítelům ve svých zemích, ale i proti jejich zahraničním spojencům a zastáncům.

3. Úloha náboženství při označování nepřítele: případ nepovedené modernizace

Od poloviny 80. let XX. století prochází náboženský nacionalismus mnoha změnami. Avšak v rozporu s populárními představami se nezdá, že by přitom docházelo k nahrazování náboženství nacionalismem, ale nacionalismus ve stále větší míře využívá náboženství jako významného zdroje inspirace a síly. Vskutku nacionalismus se rozvíjí tím, že nacionalizuje náboženství (G. Schöpflin: 1991), a jediné to vysvětluje dynamiku hnutí náboženského nacionalismu jako politický fenomén, který ztělesňuje novou fázi boje miliónů lidí po celém světě za právo na sebeurčení a proti skutečné nebo domnělé západní politické, ekonomické a kulturní agresi. V tomto boji se náboženská identita stává základem kvalitativně nové formy nacionalistického uvědomování, která odmítá sekulární atributy národního státu jakožto produktu nepovedeného procesu modernizace.

Rozpor takového paradigmatu se západními teoriemi nacionalismu a jeho vazby k národnímu státu, tj. politického útvaru svazujícího jednotlivce, občana ke státu, omezená vláda, individuální práva apod., je přímý. Hnací silou náboženského nacionalismu není společenská smlouva zaručující uspokojení sobeckých zájmů jednotlivců žijících ve stavu trvalého ohrožení hobbessianského světa, ale náboženství a náboženská pravověrnost. Proto také takový světový názor způsobuje neklid a mnoho vrásek na tvářích mezi těmi, kteří se inspirovali a inspirovali „na věčné časy“ západní politickou sociologií. Na druhé straně opíraje se o vnitřní krizi a neblahé důsledky modernizace právě ve společnostech, jako jsou Alžírsko nebo Egypt, zpochybňuje

politický význam a hodnotu teorie o lineárním vývoji společnosti, od bodu „a“ k bodu „b“. Vskutku individuální svoboda a rovnost možností mohou být důležitými politickými hodnotami, ale ne zrovna pro ty, pro něž je Západ obhajuje.

Nacionalismus je politickou ideologií relativně mladšího věku spojovanou s událostmi, které se odehrávaly v Evropě 18. a 19. století. Jako jiné politické ideologie je nástrojem k získávání politické moci a její reorganizace na bázi nových principů (většinou populární participace), jejichž hlavním cílem je zajistit co největší mobilizaci masy lidí za novými vůdci a sociálními silami. Stručně řečeno nacionalismus je nástroj k vytváření nacionálního vědomí uvnitř politicky neuvědomělé populace (H. Seton-Watson: 1977, 449): je sjednocující ideologií, která vytváří konsensus ve společnosti na bázi silného oslovení a symbolické identifikace. Pak ovšem je třeba uznat, že mezi atributy, které mohou vyvolávat takové silné pouto a emotivní podporu a vycházejí ze společně uznaných hodnot (jako například etnikum, kultura apod.), patří bezesporu i náboženství.

Význam společných hodnot, s nimiž je nacionalismus v trvalém spojení, osvětluje fakt, že idea „národního státu“ se skládá ze dvou odlišných pojmů, „národ“ a „stát“. Národ označuje nesnadno zachytitelné atributy společnosti, jako jsou etnikum, kultura, tradice, náboženství atd. Stát na druhé straně je politickou organizací, která má výhradní právo uplatňovat moc nad konkrétní populací uvnitř konkrétního teritoria. Stát může zahrnovat několik národů, což je skutečnost drtivé většiny zemí světa. Podle této analogie musí být „národní stát“, na rozdíl od národa, který není totéž co stát, a státu, který se nutně nemusí skládat z jediného národa, najednou národem i státem. Národy jsou, a to bez rozdílu, vymezeny jako komunita a loajalitou jednotlivců k této komunitě. Od „národního státu“ je odlišuje skutečnost, že nevznikají vůlí jednotlivců nebo svou existenci neodvozují, podle známého výroku Ernesta Renana, „jako výsledek každodenního plebiscitu lidí.“

Právě hluboké rozpory mezi záměry představitelů „národního státu“ transformovat své společnosti v jakési kopie evropského modelu za současného opomíjení významu tradice, víry a způsobů života většiny jejich obyvatelstva, které v podstatě tvoří národ, se nakonec staly příčinou vnitřního společenského rozpolcení mnoha zemí, kde náboženský nacionalismus zaznamenal obrovský nárůst. Z pohledu představitelů náboženského nacionalismu se ambiciózní plány politického vedení týkající se ekonomického a politického rozvoje na bázi moderního státu nejenže staly brzdou společenského pokroku, ale prostřednictvím rozrušení duchovních základů života obyvatelstva otevřely hráze morální dekadenci a materiálnímu zbídačení celé společnosti.

Pocit soudržnosti a kolektivní vůle, vyjádřený v kterémkoliv západním „národním státě“, je výsledkem konsensu na bázi zavazující dobrovolnosti. A jako takový připouští pluralitní možnosti, jak jej projevit. Je historickým faktem, že zatímco se evropští nacionalisté často a dobrovolně spojovali s protidemokratickými silami, nacionalisté v bývalých koloniích byli přitahováni demokratickými ideály svobody, samovlády a populární suverenity. Jedině hlupák může tvrdit, že nějaká politická ideologie, jakkoliv dokonalá, je zárukou absolutního a nezvratného hodnocení rozmanitých společenských procesů. Její funkčnost (pokud nějakou má) bude omezená možnostmi zkoumání jejich důsledků a případně nutností vyvozovat z nich závěry ohledně rizik, která tkví v přijetí nebo odmítání konkrétních strategií společenských změn. Proto si myslím, že je správnější vnímat současný růst náboženského nacionalismu jako jednu z možných protireakcí na neblahé důsledky modernizace a její další dnešní výrůstek, škrtící neoliberální kapitalistickou světovládou.

Na prahu nového milénia predstavuje radikálny náboženský nacionalizmus ďalší z rady politických hnutí, ktorá jsou podnecována imperialistickým útokem na kulturní identitu a práva na svébytnosti mnoha společností po celém světě. Tato hnutí reagují na dominující aspekty neo-liberální ekonomické globalizace, které nemilosrdně ničí jejich již tak zbídačené podmínky k životu. Samir Amin, ekonom a přední sociální kritik o nich profesně hovoří jako o důsledcích skutečného a objektivně vyvolaného vývoje způsobeného takřka náhlým uvědoměním si kulturních aspektů složitých problémů naší doby: aspektů, které jsou umlčovány převládajícím a dominujícím eurocentrismem (S. Amin: 1989, 147).

Náboženství jako svět transcendentální a politika jako svět pozemský v hnutí náboženského nacionalismu splývají do jednoho celku. To je v souladu s argumenty Markse Juergensmeyera, které podtrhují význam transformačních kvalit náboženství (M. Juergensmeyer: 2000, 10). Za daných geopolitických podmínek nemůže stát v popředí podobných kvalit nic jiného než otázka nového zmocnění marginalizovaných společností, pro něž, jak ukazuje skutečnost, náboženství má a bude mít prostřednictvím náboženského nacionalismu stále větší a sílicí oslovení.

4. Příklady obhajoby náboženského nacionalismu v praxi

Islámští radikálové z hnutí *al-Jama'a al-Islamiya* vykonali zavraždění egyptského prezidenta Anwara Sadata v říjnu 1981 a pokusili se o totéž proti současnému vůdci země, Hosnímu Mubarakovi, v Addis Abebě v r. 1995. Stejná skupina stojí v pozadí masakru skupin zahraničních turistů v centru Káhiry a v Ghíze, jehož cílem je zlomit jeden z hlavních příjmových zdrojů současného režimu, turismus (*Al-Ahram Weekly*: Oct. 2001). Odstěhování vůdce hnutí, Šejka Omara Abd al-Rahmana, do USA a jeho účast při plánování bombového útoku na budovu Světového obchodního centra v únoru 1993 symbolizuje významný přesun těžiště boje organizace na globální úrovni, který předjímal krvavé 11. září 2001. Pro něho a jeho stoupence je princip, že muslim nesmí jednat násilně a místo toho musí usilovat o odpuštění a toleranci, nahrazován právem na sebeobranu proti silám, které udržují při životě režim, který proti etice islámské solidarity zprostředkovává cizí sociální, ekonomický a politický útlak vlastních lidí (M. Ranstrop: 1996, 47). Prostřednictvím opakovaných bombových útoků v polovině 90. let v Paříži ukázaly alžírská islámská fundamentalistická organizace *Islámská fronta spásy (FIS)* a její vojenská křídla *Islámská armáda spásy (AIS)* a *Ozbrojená islámská skupina (GIA)*, které téměř deset let vedou otevřenou válku proti sekulárnímu režimu Alžírsko, světu, že jsou schopny i odhodlány přesunout svůj krvavý boj do srdce bývalé metropole.

Idea o právu na „obraně reakce“ podtrhuje nekompromisní postoj náboženských fundamentalistů a jejich extrémní politický aktivismus. Zastánci islámského džihádu obhajují veškerá úsilí o odstranění skutečných nebo domnělých nepřátel islámu ze svých zemí. Proto také tato myšlenka má mnohdy podporu i čelných náboženských představitelů, imámů. Ve stejném duchu povstání Sikhů a jejich krajně radikální opozice obráží strach ze ztráty identity v „moři“ hinduismu a islámu. Přes to, že sikhské povstání má různá hlediska, nejsilnější zastoupení má proud, který vychází z náboženské perspektivy bojů sikhských nacionalistů za sebeurčení. Ospravedlnění jejich extremistického hnutí je založeno na historické zkušenosti a na nároku na konkrétní uznání svébytné identity, která jim je odepřena permanentní vnější agresí, kterou představuje federální vláda v Dillí (C. Mahmood: 1996). S ohledem na nesnesitelné poměry,

v nichž se, podle nich ne vlastní vinou ocitli, považují sikhští bojovníci smrt sebevražděnými bombovými útoky, stejně jako například radikální jádro *Hamasu* a brigáda mučedníků *mešity al-Aksa* za důstojnější odchod ze světa než život v trvalém pokoření a ponížení.

Stejný průběh potvrzuje historie *IRA*, která neomezovala své útoky na okupované severní Irsko, ale provedla několik vražedných útoků přímo na území Velké Británie. V době vrcholného boje *IRA* považovala své ničivé útoky za oprávněné „tresty“ a vůbec ne za zločiny. V očích jejich zakladatelů znamenalo vytvoření severoirského „mini-státu“ v r. 1921 cílený útok proti jednotné irské náboženské a kulturní identitě a jako takové se stalo rozbuškou dlouhých sérií legitimní teroristické kampaně na britských ostrovech a v této části Irsko.

Podle Rabi Meira Kahane, zakladatele židovské extrémně pravicové strany *Kach*, je hlavním nepřítelem židovského národa sekulární izraelská vláda (R. Merqui & P. Simonnot, 1987). Ideu o „zradě sionismu“, kterou představuje vznik sekulárního státu Izrael a jež zřejmě inspirovala studenta Yigale Amira k zavraždění premiéra Yitzhaka Rabina v Tel Avivu v listopadu 1995, vysvětlují zastánci ultra-ortodoxního židovského fundamentalismu jako zpronevěření se božskému zázraku a zničení každé svátosti v této zemi [v Izraeli] vládou, a neodpuštěným způsobem (M. Juergensmeyer, 2000, 52–59). Podobné proklamace náboženských představitelů představují více než jen postoje fanatických jedinců, ale reflektují i spící vědomost jejich souvěrců, kterou je možno v pravém okamžiku mobilizovat k protireakci vůči skutečným nebo domnělým nepřátelům.

5. Omylná reakce?

Světový názor i politický aktivismus náboženského nacionalismu je ovšem velmi vzdálený představám mnoha lidí, zvláště na Západě. Podle jedné mediální analýzy například představuje slovo „terorismus“ (termín nejčastěji spojován s islámskými náboženskými fundamentalisty) pro průměrného Američana „vousatého Araba mužského pohlaví“ (J. H. Wittebols: 1991, 336–343). Hlavní myšlenkou, která stojí v pozadí takového postoje, je víra, že islámský fundamentalismus je inkompatibilní s ideami západní formy morálních a politických zásad organizace společnosti. Velkou neznámou ovšem zůstává, zda-li univerzální přijetí takto úzce vymezených zásad a hodnotové hierarchie zaručí cestu k dosažení harmonické koexistence lidstva: kde končí dobrý úmysl a začíná arogantní povýšenost, která si libuje v připisování různých negativních nálepek jinak tolerantně a eticky koncipovaným vírám a tradicím jiných národů?

To je velmi citlivá otázka, která doprovází soudobou regeneraci náboženského nacionalismu a nelze ji ani jednobarevnými výklady mocných médií, ani populární rétorikou politiků umlčet. Většina zastánců spojování islámu s politikou ve službě dosažení nacionalistických cílů, a to nejen v tradičně islámských zemích, i prostřednictvím krajně zavrženíhodných metod bojů, nemá pochyb o tom, že západní forma demokracie je nenapravitelně „zašpiněná“ svou kolaborací se západním imperialismem a jeho kulturní arogancí. Bylo by velkou chybou, kdyby vcelku privilegovaná část světového společenství takovéto „mrzutosti“ ignorovala jako vyšinutí příživující se na okraji historicky na Západě nepopulárního náboženství, které lze vojenskou silou zničit.

Hamas vidí své politizované náboženské hnutí jako oprávněnou reakci na bezpráví a nespravedlnost, které páchá současná geopolitická distribuce moci na jejich lidu a jejich bezmocnost před ní. Podle *Hizballah* nebo *Hizbal mujahideen* jde islám do války jako kterýkoliv

subjekt ve světě bojující za přežití a svobodu při plnění poselství Alláhova, třeba i za použití síly (M. H. Fadlallah: 1986). Usama bin-Ladin, „světový terorista č. 1“, ve svém televizním vystoupení hovořil o konkrétních a světu dlouho známých stížnostech, které těsně souvisejí s politikou USA na Blízkém východě: občanská válka v okupované Palestině, sankce proti Iráku, jejichž hlavním obhájcem jsou právě USA a jež si vyžádaly tisíce životů nemocných dětí. To nesvědčí o ztrátě smyslu pro realitu a vůbec ne o vyšinutí. Všechny tyto příklady potvrzují projev kritického stavu „nedůvěry“, které můžeme interpretovat jako důsledek neúspěšné cizí modernizace na straně jedné a boje o nápravu hledáním alternativ ve své doma vypěstované tradici na straně druhé (M. Juergensmeyer: 2000, 227).

Proto je nutno brát vznik Islámské republiky Íránu v r. 1979 jako významnou událost, která se stala zdrojem inspirace a naděje na dosažitelnost takovéto alternativy. Íránská islámská revoluce vyrostla z ideové a materiální frustrace většiny populace této země kvůli nepovedeným ambicím a cílům autokratické monarchie. Tuto událost, dva roky po separátně-dvoustranné izraelsko-egyptské dohodě v Camp Davidu, následoval krvavý atentát na Anwara Sadata. O rok později bylo založeno hnutí *Hizballah* v Libanonu. Dalším významným mezníkem ve vývoji soudobého náboženského nacionalismu v islámském světě je úspěch *mujahideenů* (první novodobé internacionální vojsko islámského džihádu, z jehož středu vznikl Talibán) při ukončení sovětské okupace Afghánistánu na počátku 80. let. Působení v Afghánistánu se stalo klíčovým pro upevnění soudržnosti, sebedůvěry i naděje v dosažitelnost konečného vítězství svých cílů pro stejně myslící organizace. Podobný ohlas měl úspěch islámské fronty *FIS* ve volbách v Alžírsku v r. 1991, pouhé dva roky po jeho založení v anticipaci nebo přesněji jako reakce na zhoršující se ekonomické a sociální podmínky v zemi (P. St. John: 1996), stejně jako stoupající autorita idey islámské solidarity různých politických organizací nakloněných islámu v Egyptě, Súdánu nebo Turecku v očích širší populace (H. Johar & G. Bahgat, 1996, 97–102).

Přes problémy, které takto specificky a nábožensky vymezená cesta reformy vosměs vnitřně strnulých společností přináší, zhoršující se podmínky života většiny populace v těchto zemích a jejich frustrace s ohledem na perspektivy dodržování základních občanských a lidských práv v daném politickém uspořádání, je možno předpokládat, že dojde k dalšímu růstu počtu těch, kteří budou volit posílenou roli náboženství v politickém a sociálním životě. K tomu přispívá i vrtkavý mezinárodní systém, který se vzhledem ke své neschopnosti pozitivní reakce stává ideálním pro pěstování extremismu všeho druhu, jehož společným jmenovatelem se stal „strach z vynuceného pochodu k jednolitému světu“ (R. Wright: 1995).

6. Závěr

Příklady násilných konfliktů, v nichž hrají klíčové role nábožensky se identifikující skupiny (Balkán, Severní Irsko, Palestina, Srí Lanka, Súdán, Indonésie, Indie, Pákistán, Východní Timor, atd.) charakterizují současný dramatický růst náboženského fundamentalismu a s ním související nové formy nacionalismu. Zásadním motivem těchto konfliktů je více identita než ideologie. Je téměř jisté, že tato skutečnost souvisí s ukončením studené války a s ním i dominantního vidění společenských konfliktů jako sporu o volbu mezi dvěma bloky. Jedním z pozůstatků tohoto vidění světa je i negativní postoj vůči „konfliktům kvůli identitě“ (R. J. Seul: 553–569) jako nepochopitelným a archaickým jevům z temné minulosti těch či oněch společností. Výsled-

kem je ohlušující chybná a myopická demagogie politiků a žurnalistů, jejímž prostřednictvím jsou tyto konflikty charakterizovány, která sice nevylučuje fakt, že při nich všem zúčastněným jde o řešení jejich konkrétních životních situací, avšak natolik je bagatelizují, že ztěžují smysluplné snahy je pochopit, a tudíž i zvládat. Věřím, že tento příspěvek, alespoň částečně, přispěje k nápravě takovéto intelektuální a lidské omezenosti.

Literatura:

- Al-Ahrama Weekly*, 11–17, October 2001.
 Amin, S.: Eurocentrism (New York: Monthly Press Review, 1989).
 Beaman, W. O., Fundamental & Religious Revival Fighting the Good Fight. J. MacClancy (ed.) Anthropology for the Real World (Chicago: Chicago University Press, 2001).
 Fadlallah, M. H.: „To Avoid a World War of Terror.“ *Washington Post*, 4, June 1986.
 Johar, H. & Bahgat, G.: „Political Islam and the West: the American and European Response.“ *Iranian Journal of International Relations*, vol. VIII, no. 1, 1996.
 John, P. St., Insurgency, Legitimacy & Intervention in Algeria. CSIS. *Commentary*, No. 65, January 1996. <http://www.fas.org/irp/world>
 Juergensmeyer, M., Terror In the Mind of God (Berkeley, LA: University of California Press, 2000).
 „Religious Nationalism: a global threat?“. *Current History*, vol. 95(604), November 1996.
 Mahmood, C.: Beyond Violence: Faith, Nation and Meaning in Sikh Militancy (Philadelphia: Univeristy of Philadelphia Press, 1996).
 Marx-Engels Historical-Critical Edition, Karl Marx Institute, Moscow, vol. 1(1). Cit. Brecht, A.; Political Theory (Princeton, NJ: Princeton University Press, 1959)
 Merqui, R. & Simonnot, P.: Israel's Ayatollah: Meir Kahane and the Fra Right in Israel (London: Saqi Books, 1987).
 Offe, C. & Preuss, U. K., Democratic Institutions and Moral Resources. David Held (ed.), Political Theory Today (Stanford, Ca.: Stanford Univeristy Press, 1991).
 Ranstrop, M., „Terrorism in the Name of God.“ *Journal of International Affairs*, vol. 50(1), Summer 1996.
 Robinson, C. J., Black Marxism: The Making of Black Radical Tradition (Chapel Hill & London: Univeristy of North Carolina Press, 2000).
 Schöpflin, G.: Nations, Identity, Power (London: Hurst & Comp., 2000). Anderson, B.: Imagined Communities (London: Verso, 1991).
 Schumpeter, J. A., Capitalism, Socialism & Democracy, 5th edn. (London: Routledge, 1994).
 Seton-Watson, H., Nations and States (Boulder, Co.: Westview Press, 1977).
 Seul, R. J., „Ours is the Way of God: Religion, Identity, and Intergroup Conflict.“ *Journal of Peace Research*, vol. 36 (5), 1999.
 Tůma, P. & Hurník, Z., Encyklopedie: světový terorismus od starověku až po útoku na USA. Svojka & Co. 2001 (přek. z Encyclopaedia of World Terrorism. M. E. Sharpe, Inc., 1997)
 Wittebols, J. H.: „Words and Worlds of terror: Context an Meaning of a Media Buzzword.“ *A Review of General Semantics*, vol. 48 (3), 1991.
 Wright, R.: „Global Upheaval Seen as Engine for radical Groups.“ *Los Angeles Times*, 6 November 1995.